

Szabadosabb kétértelműsége, vagy éppen *pikánsságra* alig akad példa:

Itten nyugszik Gyónás Pesta,
csinálta a keresztapja az anyjának

barátságából ezt a fejfát.¹⁵

Az élet egy hosszú álom,
a tied nekem rövid volt,

állította hű nőd.¹⁶

Itt nyugszik Szentpétery Sára,

eltörött a pipa, megmaradt a szára.¹⁷

1 Rende, Mátészalka. — 2 Ebec, Mikszáth 63; Bajom, Kecsk. Közl. 1928. II. 12. — 3 Bajom, Kecsk. Közl. 1928. II. 12.; Tiszabecs, Ethn. 28: 249., P. H. 1928. IX. 23., P. N. 1928. X. 6. — 4 Szab. H. 1913. I. 1., Nyirbakta, Kecsk. Közl. 1928. II. 26., P. N. 1929. XII. 1. — 5 Erdély, Kecsk. Közl. 1923. II. 9. P. N. 1929. XI. 24. — 6 Albertfalva, uo. X. 13., v. ö. Mikszáth 59.; Erdély, Kecsk. Közl. 1928. II. 9.; Félégyháza, uo. II. 11., P. N. 1929. X. 8. — 7 Érmellék, Kecsk. Közl. 1928. II. 16., P. N. 1929. XI. 17. — 8 Keresztúr, Kecsk. Közl. 1928. II. 22. — 9 P. N. 1929. X. 6. — 10 Csepel, P. N. 1929. XII. 22., v. ö. Keresztúr, Kecsk. Közl. 1928. III. 1., P. N. 1929. XI. 17., Mátészalka. — 11 P. N. 1930. I. 12. — 12 Szab. H. 1913. I. 11., Nb. és V. 1913. IX. 7. — 13 Tüzsér, Szab. H. 1913. I. 1. — 14 Félégyháza, Kecsk. Közl. 1928. II. 11. — 15 Szab. H. 1913. I. 1.; Tiszabecs. — 16 Szab. H. 1913. I. 8., Nagyszalonta, P. N. 1929. XI. 10. — 17 Uo. XI. 17.

Jóformán felét sem idéztem nevetőfejfa-céduláimnak, s ez elég bizonyítéka annak, hogy a folklórunknak ez az eddig számba alig vett faja országszerte ugyancsak él és virágzik ma is, mint a magyar lélek gazdag humorának kiapadhatatlan terméke. De nemcsak ezt kell látni bennük; van ezekben olyan vonatkozás is, mely *a magyar nép lelkének belsejébe enged belepillantást*. Megnyugszik a sors meg nem változtatható folyásában, — minden dolgunkban körültekintésre, vigyázatra, óvatosságra int, — bár megértő és elnéző az emberi hibákkal szemben, mégis elítéli a nagyozolást, hencogést, a hepciáskodó legénykedést és verekedő hajlamot, a túlságos bandó-szeretetet, a nészegeskedést (bár a prohibíciót a víz-zel gúnyolja), a legényszeretetet, a női erköcstelenséget, a nagyszájúságot és házi perpatvart. Nem hinném, hogy e ól kiemelésében tévedek, mert ugyanezeknek az embri hibáknak humoros kicsúfolását megtaláltam és kimutattam a népi találós kérdésekről, falucsúfolókról és rátótiadákról, kortesnótákról s lakodalmi kurjantásokról szóló vizsgálódásaimban is.)*

Szendrey Zsigmond.

NÉPJELLEM.

A magyar ember és a Tekintély.

Ifjú ember voltam, amikor nemes ambíciótól fűtve, nekigyürköztem és szent áhitattal mélyedtem el a magyar nemzet ezeréves történelmébe. Már akkor felvetődött a lelkem előtt az a rendkívüli érdeklődésre igényt tartó kérdés, hogy: a különböző korszakokban hogyan öltött testet a Tekintély és a magyarság gondolat-, érzés- és akarat-világára miképpen nyomta rá bélyegét az? Másnemű tanulmányaim miatt nem merülhettem el ennek a vizsgálatába úgy, mint szerettem volna. Az elmúlt évszázadok magyar élete azonban mindig vonzott és valahányszor ki-kirándultam ebbe a nagyszerű világba, nemcsak lelki felüdülést éreztem, ha-

*) L. folyóiratunk I: 215.

nem felejthetetlen találkozásban is részem volt. Akár akartam, akár nem: találkoznom kellett a Tekintéllyel. Különösen azokban a korszakokban jutottam megbecsühetetlen anyaghoz, amelyekben — szörnyű és ádáz harcok között és azok eredményeként — a régi Tekintélyek fénye meghomályosodott, új Tekintélyek dicsősége pedig szétsugárzott a magyar földre.

A lelki világ jelenségeinek a tanulmányozásánál nehéz a múlttól elszakadni. Teljesen nem is lehet. Mindnyájam egy darab multat hurcolunk a lelkünkben és az a tisztelet, amellyel a Tekintély előtt meghajolunk ma, éppen annyira évszázados beidegződés, mint amennyire apáról-fiúra szálló örökség. Ebben a kis dolgozatban mégis békét hagyok a múltnak, mert nem arra akarok megfelelni, hogy az évszázadok küzdelmeiben ki és mi volt a Tekintély a magyar ember előtt, hanem inkább arra szeretnék válaszolni, hogy a XX. század magyarjának az életében, viaskodásaiban, gyötrődéseiben, leverettetésében és egész lelki világában miként jelenik meg az?

A magam 'kisvilágából indulok ki.

Kisdiák koromban volt egy tanárom. Hatalmas szál ember. Szúrós tekintet. Érces hang. Mindig komoly és méltóságos fellépés. Tréfát nem kedvelő ember. Olyan szigorú, hogy az óráján még a legvakmerőbb sem mert megmoccanni. Olyan ideges, hogy a síri-csendben még a könyv lapját sem meri fordítani senki, mert ez a zaj is kihozza a békétüresből. Harminchat esztendővel ezelőtt tanított és most is úgy áll a képzeletemben, hogyha rajzolni tudnék: élethű képét vinném a vászonra, vagy papírra. Többi tanárain szeretetreméltóak, kedvesek, leereszkedők voltak, de egyiknél sem tanultam annyit, mint ennél a vasembernél. Azóta sokszor elgondolkoztam azon, hogy a hallgatag, komoly és sokszor komornak látszó magyar előtt is ilyenformán-valahogy jelenik meg az igazi Tekintély, akinek kisebb, vagy nagyobb hatalom van a kezében. Gondoljunk például a békebeli közkatonára, arra a faluról városra szakadt paraszt-gyerekre, aki bevonulása napján már találkozik egy elképzelhetetlen hatalommal, talán nagyobb, mint otthon, a faluja jegyzője. Ki volna ez más, mint a káplár úr, vagy az őrmester úr? Micsoda hatalom egy ember, kezében! Minden szava parancs. Pedig csak káplár, vagy őrmester és mégis nagyvalaki. A monarchia hadseregének bámulatos jellemvonása volt a vasfegyelem. A katonáskodás: iskola volt. A két, vagy három esztendő nevelése meglátszott egy életen keresztül. Nem a tudományokban, mert arról nem beszélhetünk. Hanem abban a magatartásban, amelyet beleneveltek a katonába. Ezt a hadsereget nem fűthette a nemzeti gondolat. Soknyelvű volt és sokféle érzésű. És mégis megtörtént az a csuda, hogy amikor kitört a háború, ez a sokmillió hadsereg egyetlen géppé változott, amelyben nagy és kis kerék pontosan teljesítette a maga hivatását. A mozgósításkor senkinek nem jutott volna eszébe, hogy megtagadja az engedelmisséget. Menni kell. Nincs fellebbezés. És ment mindenki. A háború, mint egy elképzelhetetlen hatalom és szorongató Tekintély szakadt rá a magyar világra. A háború első hónapjait Szerbiában töltöttem. Két évig Galiciában voltam. Láttam szenvedést, gyötrődést, haldoklást és meghalást annyit, amennyi egész életre elég borzalomnak, de minden változatok között éreznem kellett, hogy rámehedezik a Tekintély és akármerre megyek: mindenütt azzal találkozom.

A forradalmak kalapácsa össze akarta zúzni a régi Tekintélyt. Rá is csapott. Nem sikerült neki. A földrengés megingatta egy kicsit az évszázadok alatt kiformalódott oszlopokat, de le nem dönthette. Mi volt ennek az oka? Az, hogy hatalmát fövényre építette és hamarosan össze kellett omolnia annak. Szabadságról, egyenlőségről és testvériségről beszélt, de egy szava sem volt igaz. Hazugságra pedig nem lehet építeni. A magyar lélek komolyságát semmi sem bizonyítja jobban, mint hogy hátat fordított neki.

A világ megváltozhat, de a magyar ember törvénytisztelete megmarad. Ime: *a törvény és a törvényes rend, mint Tekintély*. Milyen érdekes látvány a tanyai ember, mikor tanúnak érezik a törvény elé. Micsoda lelki izgalmat áll ki. Mennyi álmatlan éjszakán át töpreng, hogy mi lesz majd a bíró előtt. Pedig tudja, hogy jelentéktelen az ügy, amelyben megidéztek. És mégis. Nincs nyugta. Valami bántja mindaddig, míg át nem esik az ügyön. Mert érzi azt a hatalmat, amit a törvény jelent.

Amikor az oláh-megszállásnak vége szakadt, a magyar csendőr rokonszenves alakja jelent meg a láthatáron. Milyen megnyugvás szállt a szívekbe. Milyen meghatódottság! A népbeliek is úgy néztek rá, mint a földi hatalom megszemélyesítőjére, aki örködik a rend, nyugalom és béke felett és hozzátartozik a magyar élethez. Ma sincs különben. Ha az Alföldön végigutazna valamelyik idegen ország legfőbb hatalmassága és a népet arra hívnák fel, hogy adja meg neki a legnagyobb tiszteletet: egész bizonyos, hogy megadná azt, különösen, ha felvilágosítamák arról, hogy a vendég: barátja a magyarnak. De hogy nem tekintene rá úgy, mint igazi Tekintélyre: az is bizonyos. Mert nem elég magában véve a hatalom. Más is szükséges hozzá. A magyar embernek előbb meg kell győződnie arról, hogy ez a hatalom az ő magyar életével kapcsolódik valamiként össze, azt irányítja és tulajdonképpen nem is egyéb, mint egy darabja az ő parányi-világának és élet-sorsának. A magyar ember komolysága, méltóságos nyugalma, becsületes lelkülete sehohsem mutatkozik olyan tündöklően, mint amikor a törvény, mint Tekintély jelenik meg az életében, ő pedig nem félelemből, nem kényszerűségből, hanem tiszteletből, apáról-fiúra szálló drága örökség parancsaként meghajlik előtte.

Ugyanezt lehet mondani a földi nagyság és dicsőség fényében megjelenő Tekintélyről is, legyen az egyházi, politikai, katonai, hivatalbeli és általában: az ország és nép sorsát intéző Méltóság.

Mikor az Alföldre kerültem, az egyik tanyai olvasóköri elnöksége arra kért fel, hogy tartsak előadást náluk. Mindegy akármiről. Csak hazafias legyen. Azt szereti a nép. Vállalkoztam. Nagy örömmel fogadtak. Belemelegedtem a beszédbe és észre se vettem, hogy egy óra hosszáig tartott a szónoklat. Utána egy kedves, öreg magyar meghívott a tanyájába. Roppant érdekes dolgokat mesélt el nekem. Elmondta, hogy az elmúlt vasárnap délutánra is összecsofították a népet. Sokan eljöttek, mert az volt a híre, hogy a miniszter atyafiságából érkezik valaki. Sajnos: csalódtak. Nem olyan volt, mint amilyent vártak. Kicsi ember. Sovány ember. Hitvány ember. Vörös a haja. Hangja nincs. Azután a műtrágyázásról beszélt. Majd elaludtak rajta. Mikor meg elment, még csak el se köszönt. Azt sem mondta, hogy: Isten áldja meg kendteket.

— Hát, kérem, a miniszternek nincs külön embere? — kérdezte az öreg.

— Van annak, — válaszoltam, — de bizonyosan beteg lett, akit küldött. Helyette aztán szívességből elvállalta a megbízatást az a másik, aki itt volt.

— Akkor meg miért nem mondta? *Még meg is köszöntük volna neki a szívességét.*

Egy alkalommal előkelő politikusokkal jártam a tanyavilágot. Nagynevű férfiak voltak. Szépen, komolyan, megfontoltan szölkak a néphez. Hallgatták is őket áhítattal. Csak az egyik úr akarta mindenáron megmevetetni a hallgatóságot. El is érte. A majomról szóló viccén azonban még csak el sem mosolyodott senki. A gyűlés végeztével vacsorához ültünk. A szomszédomban az olvasókör valamelyik főemberét tisztelhettem, aki elismerte, hogy sok szép beszéd hangzott el, de valami kifogása mégis van. Kíváncsiam kérdeztem:

— És mi legyen az?

— Hát kérem: az a komédiázás.

— Melyik?

— Azzal a majommal. Mert komoly embernek nem való a szájába olyan bolondság, amikor az ország ügyét-baját akarja orvosolni.

Majd elmondta, hogy katoná-korában a brigadéros jött látogatóba egyszer. Mintha az égből szállott volna alá: olyan volt. Mint egy király, úgy állott az ezred előtt, meg valamennyi tiszt úr előtt. És úgy vágtatott el kíséretével, mintha nem is erre a földre való lett volna.

Az öregnek önkéntelenül azt válaszoltam az előadására:

— Lássá, ez a Tekintély.

— Ez, kérem. Micsoda ember volt az! Nem lehet elfelejteni. Hogy ült a lován! Hogy látott mindent egy pere alatt! A tiszt urak is hogy rémüldöztek a láttára. Csuda volt.

A Tekintély a külső fény ragyogásában! Egy egyszerű ember lelkebe bevésődve!

Fiatal teológus koromban falun voltam látogatóba. A jegyzőnél tettem először tiszteletemet. Feljött szó-beszédbe sok minden. Érdeklődtem, hogy milyen a nép? Ekkor elmondta a „methodus“-át. Mikor a faluba került, mindenkinek szabad bejárása volt a jegyzői hivatalba. Mindenki nyújtotta a kezét előre és kezdtek kedélyesen komázni vele. A soron változtatnia kellett. A szobájába később csak úgy lehetett belépni, ha a községi őrknál jelentkeztek először és csak rajta keresztül jutottak be a község fejéhez, megfelelő várakozás után. Az eredmény pedig az lett, hogy a komázás véget ért. Illó tisztelettel lépett a nép a jegyzője elé.

Ez ugyan inkább anekdóta-szerű valami. De hogy mély lélektani igazságot rejt magában: az tagadhatatlan.

Nem azt jelenti, hogy az igazi Tekintélynek el kell zárkóznia a tömegtől és távol kell magát tartania attól, hanem inkább azt, hogy megjelenésében az ünnep emelkedettsége legyen az uralkodó vonás és nem a hétköznapi poros, sáros, szürke mindennapisága.

A magam kicsi világában is tapasztalhattam elégszer ennek az igazságát. Két évtized alatt legalább ötszáz lakodalomban és vendégségben vettem részt. Soha nem utasítottam vissza a meghívást. A legszegé-

nyebb ember hajlékába is örömmel mentem el. Ha már mostan reggelig ittam volna velük: néhány hónap elég lett volna arra, hogy a presztizsem alaposan megtépászva álljon a gyülekezet előtt. De vacsora végeztével — mikor már hangosabb a világ — mindig elbúcsúztam a vendégkoszorútól. Elmondtam az ünnepi dikeciót és ajánlottam magamat. Egyszer mégis megtörtént, hogy az egyik vendég többet ivott, mint kellett volna és kezdett velem évdni és barátkozni. Egy rossz szót nem szóltam neki. A háziak azonban annyira szégyenlették a tolakodását, hogy szépen megfogták és kivitték. Egész este nem láttam többet. Harmadnap pedig bejött és bocsánatot kért.

A magyar ember halálos komolyan nézi az életet. Szereti a tréfát, de nem bírja el, hogy a férfiből bohóc legyen. A cirkuszban szívből nevet a mókáin és ostobaságain, de szájalommal is néz rá. A Tekintélymek komoly fenségben kell állania előtte, amely azután lehet zord, szívtelen, mogorva, kegyetlen. Mindegy. Mégis Tekintély marad.

Minél feljebb, minél magasabbra haladunk, annál imponálóbbá válik a Tekintélyt körülvevő misztikus fény a tömeg lelkivilágában. A forradalmak ez ellen szállanak csatasorba legelőször és hogy milyen pusztulás jár ennek a harcnak a nyomában: közelről láthattuk a mi agyongyötört, kis magyar világunkban.

A XX. század magyarjának az életébe azonban belekapcsolódott egy új hatalmasság, amely döntő befolyást gyakorol reá. Ez pedig nem más, mint a nyomtatott betű. A sajtó. A napilap. Ebből meríti gondolatait. Ez befolyásolja világnézetét. Ez lelkesíti. Amit ez mond: megdönthetetlen igazság. Egyszerű emberekkel sokszor vitatkozom. Meghallgatják a szavaimat. Még intenek is a fejükkel hozzám. De a legnagyobb ellenvetésük, amelyet aztán nehéz megcáfolni, abban fejeződik ki, hogy: az újságból olvasták. Miért írta volna az újság, ha nem igaz? A piacon akárhányszor látok kisebb-nagyobb csoportokat. Középen egy olvasni jól tudó ember olvassa fel a híreket, a politika eseményeit és a gyilkosságokat. Úgy hallgatják, mint a kinyilatkoztatást. Közben helyeslés hangzik. Ha visszagondolok a békevilágra, megállapítom, hogy akkor is olvasták az újságot, de a háború utáni tíz esztendő alatt lett akkora Tekintéllyé, hogy az szinte páratlanul áll mostani nyomorúságunkban. Mindezt az iskoláztatásnak köszönjük. A több kultúra és a magasabb lelkiség maga után vonja a sajtó felvirágzását és befolyását. Ebben van rendkívüli jelentősége a nemzet életére és jövődjére.

Másfelől azonban azt bizonyítja a tapasztalás, hogy amikor a vallás örök igazságai, ezek az égbe nyúló, örök Tekintélyek meghomályosodnak a nép lelkében, akkor ennek a szomorú ténynek rendkívüli megábrándító hatás jár a nyomában. Minél nagyobb a vallástalanság, annál üresebbé válik a lélek és annál inkább bekövetkezik a tömeg gondolat, érzés és akarat világában az az irányzat, hogy sárba kell rántani a földi Tekintélyeket. Borzalmas példa erre Szovjet-Oroszország, ahol leromboltak mindent, ami összekapcsolta a földet az éggel és megindították ezzel azt a folyamatot, hogy barommá legyen az ember. A kultúr-világ irtózáttal tekint oda. Mi lesz ennek a vége? Ki tudná megmondani? Tizenkilencben kóstolót kaptunk belőle. Erre az időre nem gondolhatunk más-ként, mint szomorúsággal, fájdalommal és utálattal, mert két drága kincsünket: vallási és nemzeti életünket akarták sárba tenni.

A mai nevelés nagy hivatása nemcsak az, hogy ismereteket adjon, hanem az is, hogy bevésse a magyar ifjúság lelkébe a Tekintély tiszteletét. Kitünő eszköz erre a történelmünk. Ez a dicsőséges arcképcsarnok. Akik a nemzet ezeréves küzdelmeiben áldást árasztottak a magyarság életére, azoknak az alakját kell ragyogó fénybe öltöztetni és nem elmosódó vonásokkal megrajzolt képben állítani az ifjúság elé, hanem az élet szépségében és teljességében.

Böszörményi Jenő.

NÉPFOGLALKOZÁSOK, NÉPSZOKÁSOK.

Egy század a földmives szemével nézve.

A multkorában hozzám került egy ívpapirosokból jól-rosszul összetakolt füzet. Úgy egy húsz lapnyi az egész. Az elsárgult lapok sűrűn teleróva égfelé kanyarodó sorokkal, melyekben kapa-kaszaforgatásban megfáradt paraszti újjak rogyant betű-nyájai vándorolnak erre-arra, mint sovány legelőn a szanaszétjáró éhes juhok. Feljegyzéseket tartalmaz ez a füzet évről-évre egymásután, mint az analesek. Az elejéről bizonytalan számú lapot kimetszettek, de a megmaradt rész is majdnem egy századot ölel föl. A följegyzések megmaradt része 1837-tel kezdődik s megszakítás nélkül tart 1919-ig. Nem egy ember munkája, ez természetes, de egy családé, melyben — úgy látszik — hagyományos kötelesség volt a följegyzések továbbvitele. A legrégebb följegyzések valószínűleg a sok forgatástól elrongyolódhattak, mert a füzet eleje egyfolytában s később írott kópiának látszik. Bizonyosságánál annak, hogy a család százados életében milyen fontos helyet foglaltak el s elmemnyugvó érdeklődésének örökös, szinte kizárólagos tárgyai voltak.

Úgy hat az egész, mint egy kitárt ablak, melyen keresztül a magyar paraszt s általában a dolgozó nép lelkivilágába pillanthatunk. Úgy hiszem, éppen ezért tarthat számot e folyóirat olvasóinak érdeklődésére.

A följegyzések tartalma: majdnem egy század időjárási és természetviszonyai ilyesféleképpen: (Az eredeti helyesírást megtartom.): „1838, rendez, Közönséges termés de ezen nyáron igen sok fűg vót, kivált hőr-csög a talón alig lehetet feküni . . .“ vagy: „1860, a tél igen változó, sáros, több részben mint fagyos buza ára 17,20 f. kukor 9,10 f, a tavasz igen nedves még a szántás is igen késett az eső véget, az árvíz igen nagy let“ . . . s így tovább majdnem egy századon keresztül.

Hát ez — bizony — nem valami érdekes olvasmány, ha csak meteorológusnak nem. Az efféle följegyzéseknek nem igen látja hasznát, sem aki írja, sem aki olvassa, hiszen elmúlt évtizedek időjárási és természetviszonyainak zűrzavarából nem igen tudta a csodálatos kitartással jegyeztető törökszentmiklósi földmives aggódó szeme kiolvasni a feleletet az ő egyetlen kérdésére: „Mijjen lessz mán az üdő, de legfőképen, hogy ereszt maj a buza?“

S mégis, ahogy itt előttem áll ez a sok ákom-bákom, rámdöbben belőle a nép pszichéje. A szegény földmives népé, mely a — sokszor — háládatlan földdel s a ravasz, kiszámíthatatlan idővel vívja kemény,